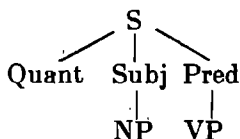

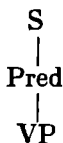
MILKA IVIĆ (Novi Sad)

PROBLEM SUBJEKTA

Subjektat treba posmatrati u dva različita aspekta: na nivou površinske i na nivou duboke strukture. Na nivou površinske strukture nemarkirani subjekat reprezentovan je nominalnom rečju u nominativnom obliku. Zavisnim padežnim oblikom može biti izražen samo markirani subjekat. Takav se subjekat pojavljuje kao transform nominativnog oblika one duboke strukture čiju je transformaciju uslovalo prisustvo kakvog „rečeničnog adverbijala“, npr. negacije i/ili kvantifikacije (ostaje kao zadatak da se precizno ispita, širom celokupne slovenske jezičke teritorije: koji sve konkretni modaliteti i pod kojim sve konkretnim uslovima postaju u ovom smislu relevantni). Tako je, recimo, rečenica *njih je malo* rezultat transformacionog procesa kroz koji je prošla odgovarajuća duboka struktura sa kvantifikacijom (Quant) u funkciji rečeničnog adverbijala — model:

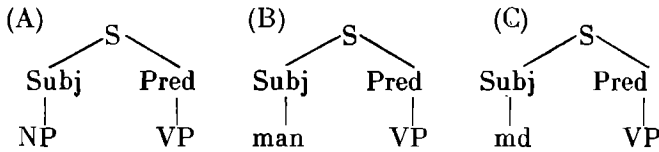

Posmatrano samo iz aspekta duboke strukture, slovenska se rečenica nesumnjivo konstituise na bazi dvaju fundamentalnih modela, jednočlanog i dvočlanog. Jednočlani (tj. model bez subjekatske jedinice) dolazi do izražaja u primerima kao *smrkava se*: to je model tipa:

Dvočlani se model postavlja u tri moguća aspekta, u zavisnosti od toga šta je neposredno dominirano simbolom Subj. Model (A) ima nominalnu reč u poziciji neposredno dominirane jedinice (sa primerima tipa *ja mislim*, *mislim*, *Petar misli* i sl. kao mogućim terminalnim nizom površinske strukture), model (B) simbol *man* kojim se ukazuje na ideju o anonimnom odnosno generalisanom agensu (srpskohrvatsko *zna se...*, 'rusko *говорят* i sl.), model (C) simbol *md* (= „prazni simbol matrice“, **matrix dummy**) koji se u daljoj transformaciji razrešava ubacivanjem konstituentne strukture u strukturu-matricu (sa pri-

merima tipa *ne vredi da čekamo* kao krajnjim rezultatom transformacionog procesa). Dakle:

Simbol Subj, čije prisustvo daje karakter dvočlanosti dubokoj strukturi, razrešava se, prema tome, u jednome od sledeća tri smisla:

$$\text{Subj} \rightarrow \begin{cases} \text{NP} \\ \text{man} \\ \text{md} \end{cases}$$

Ako je $\text{Subj} \rightarrow \text{NP}$, to još uvek ne znači da vršilac radnje mora biti izražen eksplicitnom formom u konkretnoj rečeničnoj konstrukciji (pored, na primer, *ti znaš* moguć je i sam oblik *znaš*). Ako je, međutim, $\text{Subj} \rightarrow \text{man}$ ili $\text{Subj} \rightarrow \text{md}$, agens obavezno neće biti izražen standardnom (nemarkiranom) subjekatskom formom u terminalnom nizu površinske strukture.

Kao krajnji zaključak celokupnog ovog izlaganja proizilazi da je impersonalnost svojstvo koje rečenica stiče na različite načine: ili je ono nametnuto samim jednočlanim modelom duboke strukture (*smrkava se*), ili je uslovljeno prisustvom specifičnog simbola neposredno ispod Subj ($\text{Subj} \rightarrow \text{man}$, $\text{Subj} \rightarrow \text{md}$), ili je nastalo u rezultatu transformacije nametnute prisustvom određenog rečničnog adverbijala u dubokoj strukturi (sudbina primera *njih je mnogo*). Što se tiče poznatog kriterija jednočlanost/dvočlanost, njegova se primena ispoljava neidentično ukoliko se pređe sa nivoa duboke strukture na nivo površinske (što ujedno objašnjava nesaglasnost među gramatičarima u procenivanju konkretnih primera po datom kriteriju — jedni su imali prvenstveno u vidu odnose na površinskoj, drugi u dubokoj strukturi). Dvočlanost duboke strukture, naime, može lako da se, posle izvršenih transformacionih procesa, manifestuje kao jednočlanost u okviru površinskih modela.